

ТОДОР БОРОВ
ПРОФЕСОР АЛЕКСАНДЪР
БАЛАБАНОВ
БИОГРАФИЧНА БЕЛЕЖКА

chitanka.info

Той е несъмнено една от най-интересните, при това силно нашумели на своето време личности в културния живот на България — през първата половина на нашия век — днес несправедливо позабравен. Стогодишнината от неговото рождение през тая година наново ни напомня за тоя бележит човек.

Интересен е вече външният ход на неговия живот. Александър Михайлов Балабанов е роден на 30 януари 1879, една година след Освобождението на България, уви — в останалата под робство Македония, в Щип. Баща му, арменец по произход, Михаил Балабанян, е родом от Мала Азия, майка му е българка от Щип, Екатерина Печеникова. Основно училище и първите две години от прогимназията (сега — до 6-ти клас включително) той учи в родния Щип — тук преминават детските му години, в игри често с турчета, към които Балабанов, наред с доброто знание на турски език, запазва симпатия до края на живота си. Баща му вижда изключителните способности на своя първороден син и го изпраща на следната година в солунската българска гимназия да продължи учението си. Тук дребното на ръст, изключително пъргаво момче, което прави впечатление със своята будна любознателност, изкарва трети и четвърти (сегашни 7-и и 8-и) клас. Но, усвоил гръцки език още от баба си у дома, той е вече обладан от страст към класицизма, и въпреки че завършва с отличие учебната година в Солун, напуска тамошната гимназия, понеже в нея няма възможност да изучава класическите езици, и идва в София — сам, без средства, едва 13-годишен, за да се запише тук пак в I-и гимназиален клас, но вече — на класическата гимназия.

Като ученик в гимназията Балабанов проявява изключителен успех в изучаване на класическите езици — неговите учители по старогръцки и латински в София, Чилев и Делиделвов, ще го сочат дълги години и по-късно като пример за проникновено усвояване на тия така наречени „мъртви езици“ Въпреки крайното си материално притеснение, което го принуждава да напусне за една година ученичеството си и да се прибере в своя роден Щип, той упорствува да завърши гимназия в София. И още като ученик в последния клас Балабанов превежда от оригинала в хекзаметри две от най-големите и най-важни песни от Омировата „Илиада“ — един литературен подвиг, особено за онова време — и преводите му биват напечатани в тогавашното „професорско“ списание *Български преглед* (1898). И те

действително биват оценени високо от компетентните. Същата година младият щипски българин завършва софийската класическа гимназия.

Симеон Радев, млад българин пък от Ресен, който има да стане за цял живот близък приятел на Балабанов, се запознава именно през това лято в София с него. Той ни е нарисувал по-късно портрета на 19-годишния свой връстник: „Старая се да си припомня сега (1934), какво бе първото ми впечатление от него. Виждам го пак какъвто е днес, със същата бърза походка на човек, който тича някъде, гдето тъкмо в тоя момент никой го не чака; с това особено държание на главата, която, все в кипеж, сякаш казва «да!» на някои идеи и «не!» на други; и с тоя същия поглед — тоя поглед, който минава за разсеян, защото гледа и навътре и навън, и който всичко вижда, но като на изненада.“

Накъде ще тръгне тоя чудак? — Своеобразната съдба на Балабанов се е погрижила за своя избраник.

Ето — същата есен младият елинист, който поразява така силно новия си приятел Симеон Радев — със своя старогръцки, със своя френски, а и със своето проникване в царството на поезията — спечелва като на игра конкурса за стипендия по класическа филология в чужбина, обявен от Министерството на народното просвещение. И още същата есен двамата нови приятели потеглят наедно за Европа — Радев за Дижон, Балабанов за Лайпциг. В прочутия по това време у нас Лайпцигски университет Балабанов ще получи висше образование по своята любима област. Тук, „в чуждия град на науката, на поезията, на изкуствата, на музиката и на висшия живот“, след шестгодишно всмукване на култура и образование той става доктор на класическата филология с една отлична дисертация върху „Юридическото положение на древноелинската жена“. Когато му връчва докторската диплома, ректорът на университета казва: „Честита България, че има такъв способен мъж!“

Няма нужда да се спиране тук повече на неговите детски, юношески и младежки години — сам Балабанов е разказал това, което е сметнал за уместно да възкреси от живота си през тоя период, тъкмо в своята своеобразна автобиография, която читателят има на предходните страници.

Завърнал се в България през 1904, Балабанов бива назначен веднага от тогавашния министър на просветата проф. Иван Шишманов за учител по древните езици в завършената шест години по-рано

Първа софийска класическа мъжка гимназия. И става скоро любимец на младежта — въпреки че не се задържа дълго тук, учениците му ще си спомнят и далеч по-късно за своя бележит учител.

Успоредно с работата в гимназията започва и многостранната литературна дейност на 25-годишния доктор по класическа филология. От самото начало той прави силно впечатление на околните с овладените древни и нови езици, със своята богата ерудираност, със своя пъргав ум. Още тогава Яворов казва за него: „За тоя млад човек след време много ще се говори.“

В първите години след завръщането си в родината Балабанов попада литературно в кръга на тогавашното хумористично списание *Българан* — Александър Божинов, Елин Пелин, Андрей Протич, Трифон Кунев и още десетина будни, нонконформистки младежи: поети, писатели, художници, артисти, но и архитекти, лекари и прочие интелектуалци, които чрез шумно демонстрирано бохемство изразяват своето несъгласие с еснафската действителност на тогавашната столица на княжество България. Балабанов пише и превежда за *Българан* стихове и прози, участва в неговите вечеринки, походи и гуляи, и си написва сам, в духа на „българановците“, ярка характеристика:

И мраз,	и гроб,	и лъв
и жар;	и ден;	и мек
и роб,	зелен	Такъв
и цар;	и стар;	човек
		съм аз.

Но литературните рамки и възможности на *Българан* явно не могат да задоволят многостранните интереси и кипящия напор за проявление на младия български елинист. Той сътрудничи отблизо на списанията на енергичния издател Павел Генадиев (1873–1959), на изключително луксозното за времето си списание *Художник* (1905–1908) става и редактор редом със Симеон Радев; превежда в 1906 в стихове „Фауст“ на Гете, и Генадиев го публикува в богато илюстрирано издание „фолио“ и го дава като премия на своите абонати. И наред с това Балабанов пише фейлетони и критики във вестник *Пряпорец*, сътрудничи и на ред други списания, превежда

класически произведения на български, сближава се с писатели и извън *Българан*, участва дейно в културния живот на страната.

След няколкомесечен престой в Лондон, дето е изпратен от Генадиев да усъвършенствува своя английски език, Балабанов се завръща в София, сгоден и обладан от нови идеи. Наскоро той се задомява, напуска учителството и става от началото на 1907 артистичен секретар в Народния театър, който току-що е влязъл в новата си сграда. Но от началото на следната година напуска и тая длъжност, за да започне наедно със своя лайпцигски приятел д-р Александър Гиргинов (1879–1953) и с близкия си по темперамент и по възгледи публицист Йосиф Хербст (1875–1925) нов вестник — независимият, „свободен политически“ (а всъщност неофициален орган на Демократическата партия) ежедневник *Време* (1908–1909). Тук Балабанов се проявява във всички жанрове: пише статии и фейлетони, разкази и афоризми, превежда, коментира чужди съобщения, полемизира с други органи на печата — показва изключителна разностранност и производителност... А извън *Време* сътрудничи със стихове и разкази, със статии и рецензии и в чужди издания. И при тая многостранна заетост намира възможност да изработи и издаде и един „Джебен английско-български речник“, снабден и с кратка граматика.

И тъкмо през втората година на *Време*, назначен първоначално частен доцент по класическа филология в Софийския университет, Балабанов трябва да се погрижи да напише хабилитационен труд, за да може да стане щатен преподавател (редовен доцент) в Университета. Той чете встъпителната си лекция на 6 октомври 1909 и същата година предава за печат първата част от своите студии „Еволюция на мотивите в гръцката поезия през класическия период“, именно „Любовта в гръцката поезия“. След тригодишно неопределено съществуване като частен доцент и командирован служител в Министерството на просветата, Балабанов, вече задомен, а обременен и с издръжката на двама по-малки братя, дошли при него от Македония без всякакви средства, бива най-после избран и назначен на 19 май 1912 редовен доцент при катедрата по сравнителна литературна история на проф. Иван Шишманов.

Така — тъкмо в навечерието на Балканската война животът на тоя неспокоен млад човек добива в известна степен по-здрава

материална основа, добива определени рамки поне в служебно отношение — той има да стане наскоро и в течение на 40 години любимец на студентите и същевременно толкова популярият и вън от Университета *професор Балабанов*.

През Балканската война, която Балабанов посреща с въодушевление — той очаква да види освободена родна Македония — и изпраща с толкова по-голяма покруса при поражението на България, той е мобилизиран в София. След нещастния изход на войната Балабанов е изпратен за кратко заедно с Елин Пелин и П. Ю. Тодоров в столицата на освободителката Русия, Петербург, за да защити там накърнената българска кауза. По-късно в София и през време на Първата световна война, пак мобилизиран, той се залавя да преведе главните старогръцки класически произведения, Есхил, Софокъл, Еврипид, Аристофан. И наред с това написва своята оригинална и така свежо-четивна „История на класическата литература“ (1914), която преживява по-късно още две издания (1917 и 1931). А в излизация през войната в София вестник *Deutsche Balkan-Zeitung* публикува един забележителен, написан направо на немски роман за Хитър Петър и Настрадаин Ходжа — „Балкански хитрец“. Тоя роман и досега не е излязъл на български. И, пак, наред с всички други залиси, Балабанов пише непрекъснато в ред още вестници и списания.

Краят на Първата световна война заварва Балабанов в чужбина, дето той по необходимост изпълнява и дипломатически мисии в полза на повалена и изолирана от света България. Завърнал се в 1919 сред своя дълбоко покрусен народ, Балабанов, вече 40-годишен, в разцвета на силите си, се посвещава с толкова по-голяма преданост на своите преподавания в Университета, на връзката си с младежта. И с още по-голяма жадност се хвърля като публицист в борбите около литература и изкуство. Вече не го задоволява при това да сътрудничи на издания, ръководени от други хора, с чужди нему обществени и литературни разбирания.

От годините непосредствено след Първата световна война е характеристиката, която прави на Балабанов неговият приятел още от българановски времена, художникът-карикатурист Ал. Божинов: „За този човек, който живее с трепета на столицата, с историята на антична Елада, с любовта на всички влюбени, взети вкупом, с жаждата на Пиндар и апетита на Лукулус, с коси невчесани като гръцките

философи, с физиономия като на Сократа и с такава съща записаност като него, би могло да се каже много нещо — дори и ако се преувеличи или измисли нещо, пак ще бъде вярно.“

Ето тоя тъкмо Балабанов започна от началото на 1921 едно ново, непознато дотогава по вид издание — седмичен вестник за литература и изкуства, именно *Развигор*: прочутият навремето лист се явява предходник на подобен род издания не само у нас, но и в чужбина, това се изтъкна именно от чужди органи на печата.

Основен тон на *Развигор*, в който редом с Балабанов върви през цялото време неговият неразделен в литература и в жизнен път приятел Елин Пелин, е борбата за реалистична, свързана с живота литература, за изкуство, отразяващо стремленията на народа, в неотстъпна защита на големите реалисти Захари Стоянов, Иван Вазов, Алеко Константинов, Елин Пелин, против кокетниченето на естетстващите догматици с някаква „надраснала живота поезия“. В продължение на шест години Балабанов влага целия свой кипящ темперамент в тая борба за свързано с живота изкуство — той бе при това в състояние да черпи аргументи от развитието на световната литература: Симеон Радев пише за него, че владее „от горе до долу седем литератури в оригинал, без да броим нашата“. Така Балабанов успяваше да се отзовава бързо на поставени в областта на духовната култура у нас въпроси. Той не се страхуваше интелектуално да върви срещу течението, дори когато с това течение бяха ангажирани меродавни фактори в страната. И не е чудно, че през тоя период той е често обект на дискусии, в центъра е на не една полемика, още по-често — мишена на нападки.

Наред със своя *Развигор* Балабанов участва в обществения живот на страната — като инициатор и деен сътрудник на ред културни начинания: Дом на изкуствата, ПЕН-клуб, Студентско литературно дружество „Бяло Море“, чествуване на Ботев на „Вола“ и т.н.; той е любим сказчик из страната, пропагандатор на курорта Варна, журьор на красавици, често — последна оплаквателна инстанция на пострадали и недоволници... И пише, пише непрекъснато, сътрудничи на ред списания и вестници, отговаря и с частни писма на своите многобройни кореспонденти.

Особено изтъкване заслужава неговата неотстъпна борба за български език, правилен и жив, за правопис, който да обединява

отделните говори на целокупната езикова общност на българския народ. Непреходно значение имат и продължаващите през целия му живот усилия да се свържем по-яко с античната култура, да се внедрява в България класическо образование.

През 1924–1925 Балабанов е командирован от Университета за една година в Италия и Гърция, в родината на класическата древност; през 1929–1930 той е в Берлин, за да лекува своето застрашено зрение; през 1932 във Ваймар, за да получи Гетевия орден, с който е награден за 100-годишнината от смъртта на Ваймарския олимпиаец. Той е неведнъж делегат на България на международни конгреси, той прави силно впечатление на чужденците и остава в контакт с ред бележити съвременници, посещаващи страната ни.

В началото на 1934 в София бе уредено голямо чествуване на професор Балабанов в Народния театър, с един забележителен доклад за неговата дейност от Симеон Радев. Накрай юбиларят произнесе още по-забележителна беседа — „Вечната поезия“. И продължи още цели две десетилетия своята кипяща литературна, културна, преподавателска, многопосочна човешка дейност.

Не е чудно, че при тая свързана винаги с живота *на деня* дейност, Балабанов не успя да се погрижи да събере в книги своите пръснати писания. А те са толкова много — биха могли да запълнят редица томове: стихове, разкази, фейлетони, студии и статии, афоризми и изказвания, хиляди писма; и наред с това — няколко десетки преводи на класически поеии. Всичко бе израз на една всестранно надарена цялостна личност. А литературното дело на Балабанов остава вградено в основите на съвременната българска култура, въпреки че е „пръснато от всички ветрове“, както сам той обичаше да казва, ако и да не е днес видимо на повърхността.

С радост посрещна Ал. Балабанов основното обновление на страната, настъпило след Девети септември. И напрегна и последните си сили да даде нещо от себе си в сградата на новия живот. Той взе участие в Първата национална конференция на българските писатели през септември 1945, остана в Университета до 1950, участвуваше заедно с Елин Пелин в задруга „Република“ за народни четения в страната, търсеше да се приобщи към духовния живот на Димитровска България. Народната власт оцени неговото дело: в 1951 той бе удостоен с Димитровска награда за своята целокупна културна

дейност, в 1953 бе обявен за заслужил деятел на културата. Но силите му през тия години бързо упадаха, и след едно продължително и тежко боледуване той се помина на 30 ноември 1955, два месеца преди да навърши 77-годишна възраст.

Единствен по-значителен подбор от работи на Балабанов — от всички жанрове на неговото творчество, — издаден приживе, е сборникът „Александър Балабанов. Из един живот, 1898–1934“ (София, 1934, 595 стр.). В тоя сборник са включени и отзиви за Балабанов, спомени на негови близки и едни сумарен библиографски преглед на книжовната му дейност до 1933 включително. А издателство „Български писател“ издаде през последните години (1973 и 1978), вече посмъртно, два тома избрани негови литературоведски работи — един върху българската, един върху другите европейски литератури.

А Балабанов би могъл да ни помага и днес, особено във времена на отчуждение, не само с писанията си, а и с жизнения си пример: със своята човечност, със своето неизменно състрадание към чуждите болки, със своята готовност да помогне, с настойчивото утвърждаване на *признателността* в междучовешките отношения.

Ето тоя Александър Балабанов вие имате сега пред себе си!

Т. Боров

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.